

УДК.598.289.1-15-19 (477.82)

К.Ю. Бай,**Н.М. Шумко**Буковинський державний медичний
університет, м. Чернівці**ЕКОЛОГО-МОРФОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА РОДИНИ
СИНИЦЕВИХ НАЦІОНАЛЬНО -
ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ПРИП'ЯТЬ-
СТОХІД"****Ключові слова:** антропогенні та природні ландшафти, екологічна валентність, трофічна та гніздова спеціалізація.**Резюме.** У даній роботі авторами інформативно подані обґрунтовані результати досліджень екологічних особливостей видів синиць, що поширені на території національного природного парку. Наведено порівняння основних показників екології синиць в антропогенних і природних ландшафтах, аналіз трофічної та гніздової спеціалізації досліджуваних видів. Доведено важливість підгодовування птахів у зимовий період, тому що це є одним із головних засобів залучення птахів до певної місцевості і надає перспективу для подальших досліджень. Наукова робота має теоретичне і практичне значення, так як дослідження птахів родини Синицевих на території національного природного парку "Прип'ять-Стохід" востаннє були проведені кілька десятиріч тому і мають фрагментарний характер. Результати досліджень можуть бути використані для порівняння показників поширеності та екологічних особливостей Синицевих на території інших національних парків України та світу.**Вступ**

Невід'ємною частиною природи є птахи. Загалом видовий склад орнітофауни Національного природного парку "Прип'ять-Стохід" відомий. Однак швидкі зміни, які відбуваються сьогодні з біоценозами, потребують регулярного моніторингу за динамікою чисельності птахів та здатністю того чи іншого виду вижити в змінених людиною ландшафтах. Синицеві (Paridae) відіграють важливу роль у функціонуванні природних і антропогенних екосистем НПП, однак їхні екологічні ніші та трофічна спеціалізація вивчені не достатньо.

Мета дослідження

Екологічні особливості та значення Синицевих даної території.

Матеріал і методи

Матеріал для написання роботи збирався протягом 2010-2013 років на території національного природного парку "Прип'ять-Стохід". Дослідження велися за допомогою методів спостереження та статистичної обробки інформації. Раз на місяць вели підрахунки на трьох маршрутах:

- маршрут № 1 - екологічна стежка "Нас стежина веде вздовж Стоходу" (протяжність 1 км, проходить через водно-болотні угіддя річки Стохід та лісовий масив);

- маршрут № 2 - екологічна стежка "Старий

парк над Стоходом" (протяжністю 900 м і знаходиться на околицях Любешова);

- маршрут № 3 - лісова дорога з однієї сторони ліс, а з іншої - луки із старицями (протяжністю 1,5 км поблизу с. Сваловичі).

Обговорення результатів дослідження

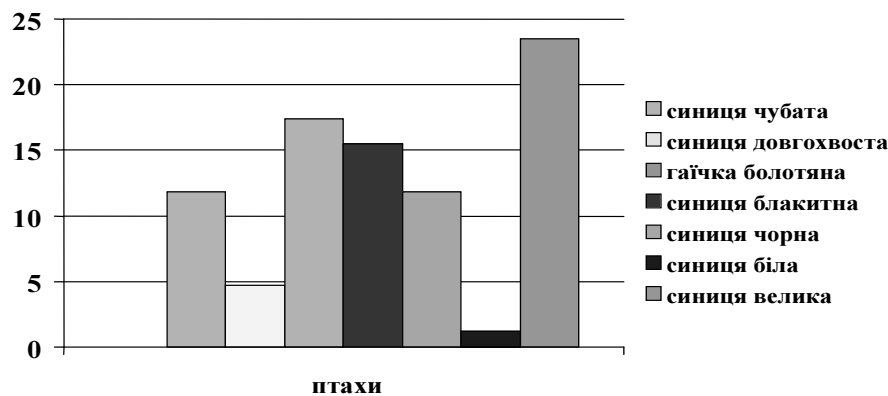
В ході досліджень було встановлено, що на території національного природного парку "Прип'ять-Стохід" зустрічається сім видів птахів з родини Синицеві, індекс домінування яких складає в такій послідовності:

- Синиця велика (Parus major);
- Гаїчка болотяна (Parus palustris);
- Синиця блакитна (Parus caeruleus);
- Синиця чубата (Parus cristatus);
- Синиця чорна (Parus ater);
- Синиця довгохвоста (Aegithalos caudatus);
- Синиця біла (Parus cyanus).

Індекс домінування трьох перших зазначених видів перевищує 10 % (діаграма).

При дослідженні основних біотопів - узлісся, лісу, садів у населених пунктах, поля, біотопів поблизу лісових боліт, річок та струмків, було виявлено, що найменшу екологічну валентність виявляють синиці чорна та чубата, які трапляються у двох із чотирьох досліджуваних біотопів.

У плані видового різноманіття найбільш бідним біотопом виявилися сади в населених пунктах, де селяться лише синиця велика, блакитна та біла.

Діаграма

Індекс домінування виявлених видів синиць (у %) на досліджуваній території (побудовано на основі усереднених показників)

Це пов'язано з антропогенним фактором та малою кількістю місць, де птахи могли б гніздитися та виводити потомство. Найбільша ж кількість видів синиць характерна для узлісся, що очевидно, є наслідком прикордонного ефекту.

Отримані дані свідчать, що досліджувані види синиць утворюють типову гільдію, в якій можна виділити декілька екологічних груп за характером використання ресурсів навколишнього середовища, однак їхня внутрішня конкуренція частково згладжується трофічною та гніздовою спеціалізацією - вони селяться в різних стаціях досліджуваної території і влаштовують свої гнізда в неоднакових місцях та на різній висоті.

Синиця велика влаштовує гніздо в дуплах дятлів, щілинах стовбурів старих дерев приблизно на висоті 2-6 метрів від землі. Інколи гніздиться в поштових скриньках, штучних гніздівлях. Селяться в мішаних лісах, старих садах, парках.

Гаїчка болотяна селиться в дуплах дерев, на висоті 0,5-3 метри від землі. До того ж гніздову територію ці птахи займають поблизу зволжених ділянок лісу, лісових боліт, струмків, річок.

Синиця довгохвоста гніздо робить у дуплистих деревах на ділянках соснових лісів на висоті до 5 метрів, часто - низько над землею.

Синицю чорну найчастіше можна побачити у ялинових лісах. Гнізда будує у щілинах, дуплах дерев, під корою. Гніздо робить на висоті приблизно 3-5 метрів.

Синиці блакитна та чубата не становлять конкуренції іншим видам синиць орнітофауни в гніздовому плані. Синиця чубата гніздиться в дуплах дерев, у щілинах пеньків, іноді зовсім низько над землею (0,5-3 метри). А синиця блакитна гніздиться в дуплах або шпаківнях переважно у вологих ділянках листяного лісу на висоті 0,3-2 метри.

Синиця біла завжди тримається біля води. Гнізда знаходяться в дуплах, низько над землею, є випадки, коли цей птах поселяється в штучних

гніздівлях. Це дуже корисні, малочисельні птахи, занесені до Червоної книги України, тому їх потрібно охороняти.

Основними місцями побудови гнізд досліджуваних видів є дупла (60%). Штучні гніздівлі-синичники - є теж дуже заселеними і складають 30% місць гніздування, а крона дерев лише 10% гнізд.

Аналізуючи приуроченість досліджуваних видів синиць до місць добування їжі, ми виділяли такі яруси: крона, стовбур дерев, кущі та земля. Так, тільки синиці чорна та чубата живляться виключно у кроні дерев. Гаїчка болотяна та синиця біла - крім цього ярусу полюють на стовбурі. Хоча синиця велика влітку та навесні теж полює переважно у кроні: навесні та влітку - безпосередньо на листяних деревах, восени та взимку - на хвойних, вона може шукати їжу в кущах, у траві й на снігу. Синиці блакитна та довгохвоста у цьому плані тримаються кущів, зокрема, Синиця блакитна може вести полювання і на землі.

Хоча всі виявлені види синиць є переважно осілі, або частково кочові птахи, у їхньому живленні чітко виявлені сезонні аспекти, адже в холодну пору року Синиці велика, чорна, чубата, блакитна та біла переходить на мішане живлення: влітку раціон складають метелики й гусінь, жуки, павуки, а восени та взимку до нього входять плоди дуба, горобини, шипшини, насіння трав'янистих рослин. Тільки Гаїчка болотяна та Синиця довгохвоста живляться виключно комахами. І так як в антропогенних біоценозах найчастіше зустрічаються види синиць зі змішаним типом живлення, то підгодовування птахів у зимовий період є одним із засобів залучення до певної місцевості, що дає змогу проводити дослідження чисельності та видового складу зграй птахів.

Висновки

До складу орнітофауни національного природного парку "Прип'ять-Стохід" входить 7 видів

синиць, з яких Синиця велика (*Parus major*), Синиця блакитна (*Parus caeruleus*), Гаїчка болотяна (*Parus palustris*), Синиця чорна (*Parus ater*), Синиця біла (*Parus cyanus*) є гніздовими птахами регіону, Синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus*), Синиця чубата (*Parus cristatus*) в незначній кількості зустрічаються під час сезонних переміщень та зимівлі.

Типовими домінантами в ієрархічній структурі пташиних угруповань серед досліджуваних видів як у природних, так і в антропогенних ландшафтах є Синиця велика (*Parus major*), Гаїчка болотяна (*Parus palustris*), Синиця блакитна (*Parus caeruleus*).

Гніздова конкуренція синиць національного природного парку "Прип'ять-Стохід" згладжується тим, що вони селяться в різних стаціях досліджуваної території і влаштовують свої гнізда в неоднакових місцях та на різній висоті.

Серед досліджуваних видів синиць спостерігається доволі чітка спеціалізація щодо місць полювання, яку можна розглядати як фактор, що зменшує трофічну конкуренцію - домінуючим ярусом є крона дерев, де харчується відповідно 5 видів синиць, на стовбурі та кущах по 2 види. І тільки один вид синиць полює на землі.

Найширшою кормопошуковою нішею протягом року характеризується Синиця велика. Підгодівля птахів узимку - це взаємодопомога для людей, що проживають на території національного природного парку, адже, залучаючись до антропогенних біоценозів, Синицеві зберігають врожаї від шкідників.

Перспективи подальших досліджень

Результати досліджень можуть бути використані для порівняння показників поширеності та екологічних особливостей Синицевих на території Національного природного парку "Прип'ять-Стохід" та інших національних парків України й світу. На даний час автори працюють над даними аналізу поширення Синицевих на території Чернівецької області.

Література. 1. Бондаренко В.Д. Внимание: птицы / В.Д. Бондаренко. Львов.: Вища школа, 1981. - 116 с. 2. Булавінцев В.И. Синица синице рознь // Природа / В.И. Булавінцев. 2004. № 2. - С. 44 - 49. 3. Владышевский Д.В. Птицы в антропогенных ландшафтах / Д.В. Владышевский. Новосибирск: Наука, 1975. - 182 с. 4. Войнственський М.А. Птахи. / М.А. Войнственський. Киев: Рад. школа, 1984. - 303 с. 5. Горбань І.М. Оцінка чисельності гніздових птахів України. // Вісник. / І.М. Горбань. Львів. Серія біологічна. 2003. Вип. 34. - С. 147-158. 6. Джиллер П. Структура и экологическая ниша / П. Джиллер. Москва: Мир, 1988. - 607 с. 7. Марисова І.В. Птахи України / Талпош В.С. Київ: Вища школа, 1984. - 183 с. 8. Михеев А.В. Биология птиц. Полевой определитель птичьих гнезд. Пособие для студентов пединститутів и учителей средних школ / А.В. Михеев. Москва: Топикал, 1996. - 460 с. 9. Новак В.О. Птахи Рівненської області (фауністична характеристика). Савчук О.В., Гусарук Н.І. Рівне: 1992. -

237 с. 10. Появський В.А. Трудная жизнь пернатых многоженцев // Природа. / В.А. Появський. 2004. № 8. - С. 32-40. 11. Хлебосолов Е. И. Кормовое поведение как видовой характеристика птиц // Зоологический журнал / Е.И. Хлебосолов. 2005. № 1. Т. 84. - С. 54-65. 12. Шкаран В. Історія та результати кільцювання птахів на Заході України // Львівський нац. Університет ім. Івана Франка. Вісник. Сер. біол. / Шидловський І., Горбань І. Львів: 2004. Вип. 35. - С. 37-48.

ЭКОЛОГО-МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМЕЙСТВА СИНИЧНЫХ НАЦИОНАЛЬНОГО - ПРИРОДНОГО ПАРКА "ПРИПЯТЬ - СТОХОД"

К.Ю. Бай, Н.М. Шумко

Резюме. В данной работе авторами информативно представлены обоснованные результаты исследований экологических особенностей видов синиц, которые распространены на территории национального природного парка. Приведено сравнение основных показателей экологии синиц в антропогенных и природных ландшафтах, анализ трофической и гнездовой специализации исследуемых видов. Подчеркнута важность прикормки птиц в зимний период, так как это является одним из главных средств привлечения птиц к определенной местности и предоставляет перспективу для дальнейших исследований.

Научная работа имеет теоретическое и практическое значение, так как исследования птиц семейства синицевых на территории национального природного парка "Припять-Стоход" были проведены несколько десятков лет назад и имеют фрагментарный характер. Результаты исследований могут быть использованы для сравнения показателей распространенности и экологических особенностей синицевых на территории других национальных парков Украины и мира.

Ключевые слова: антропогенные и природные ландшафты, экологическая валентность, трофическая и гнездовая специализация.

ECOLOGICAL AND FAMILY MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS SYNITSEVYH NATIONAL - NATURE PARK "PRIPYAT-STOKHID"

K.Y. Bai, N.M. Shumko

Abstract. In the article the authors inform about the substantiated results of their study of ecological characteristics of the tit that are common in the national nature park. The main ecological indices of the tit in anthropogenic and natural landscapes, analysis of trophic and breeding specialization of the species under study are presented. The importance of the birds' feeding up in winter is accentuated, because it is one of the basic means of the attraction of the birds to a particular area and provides a prospect for further research.

The theoretical and practical value of the article consists in the fact that a study of the birds from the tit family in the national nature park was last carried out several decades ago and they are fragmentary. The results of the study can be used to compare the indices of the tit's expansion and their ecological characteristics in other national parks both of Ukraine and the world.

Key words: anthropogenic and natural landscapes, ecological valency, trophic and nest specialization.

Bukovinian State Medical University

Clin. and experim. pathol. - 2014. - Vol.13, №1 (47). - P.195-197.

Надійшла до редакції 13.03.2014

Рецензент – доц. М.В. Тащук

© К.Ю. Бай, Н.М. Шумко, 2014